

Feitenkennis

door Dave van Ooijen¹



Wat is op dit moment de gemiddelde levensverwachting in de wereld? Hoeveel meisjes in lage inkomenslanden maken de basisschool af? Waar woont het grootste deel van de wereldbevolking? Welk percentage van de wereldbevolking leeft in armoede? Op eenvoudige vragen over wereldwijde trends geven de meeste mensen systematisch de verkeerde antwoorden. Hoe kan dat? In *'Feitenkennis'* legt de Zweedse arts, onderzoeker en hoogleraar Internationale Gezondheid Hans Rosling uit waarom dit gebeurt. In het met zijn zoon en schoondochter geschreven boek presenteert Rosling tien redenen waarom we een verkeerd beeld van de wereld hebben en waarom het met de wereld beter gaat dan de meeste mensen denken. In *'Feitenkennis'* wordt de lezer een set eenvoudige denkgereedschappen aangereikt om beter te doorzien hoe de wereld werkt zonder alle details te kennen. *'Feitenkennis'* is een inspirerend en onthullend boek dat je kijk op de wereld compleet zal veranderen. Verplichte kost voor beleidsmakers, ondernemers en politici.

Test jezelf

Al meteen in de inleiding weet Hans Rosling je te triggeren om het boek in één ruk uit te lezen door je te vragen papier en potlood te pakken en dertien feitenvragen te beantwoorden om je kennis over de wereld te testen. Het resultaat van de zelftest was dat ik vier van de dertien vragen goed had. Dat was minder dan ik had gedacht. Alleen de vraag over het deel van de wereldbevolking dat in extreme armoede leeft, de vraag over het aantal mensen dat in de afgelopen 100 jaar per jaar door natuurrampen omkomt, de vraag over het aantal kinderen in de wereld dat is ingeënt tegen een ziekte en de vraag over de ontwikkeling van de gemiddelde temperatuur in de komende 100 jaar had ik goed. De andere negen vragen had ik fout. Zoals de vraag hoeveel meisjes in lage-loonlanden de basisschool afmaken, waar het grootste deel van de wereldbevolking woont, wat de gemiddelde levensverwachting in de wereld is, hoeveel kinderen er volgens de VN in het jaar 2100 zijn en de vraag wat de belangrijkste oorzaak is van de voorspelling van de VN dat de wereldbevolking in het jaar 2100 nog eens met 4 miljard mensen zal zijn toegenomen. Hoe was het mogelijk dat ik de antwoorden op die vragen fout had?

Systematisch verkeerde kijk

¹ Dave van Ooijen studeerde tussen 1979 en 1985 sociologie en politicologie aan de Universiteit van Amsterdam. Van 1979 tot 2014 was hij werkzaam bij Vereniging Milieudefensie, de gemeente Amsterdam, Nicis Institute en Platform31. Tussen 2014 en 2018 was hij raadslid/fractievoorzitter voor de PvdA in de gemeente Castricum. Sinds 2017 is hij strategisch adviseur bij de gemeente Den Haag. Zijn blogs en artikelen verschijnen onder meer op zijn website: www.davevanooijen.nl.

In de afgelopen decennia heeft Hans Rosling aan duizenden mensen over de hele wereld honderden feitenvragen over basale, mondiale trends en patronen voorgelegd. Over armoede en rijkdom, bevolkingsaanwas, geboorte- en sterftecijfers, onderwijs, gezondheid, geweld, energie en het milieu. De dertien testvragen aan het begin van zijn boek heeft hij in 2017 aan bijna 12.000 mensen in veertien landen voorgelegd. Zij hadden gemiddeld maar twee van de eerste twaalf antwoorden goed. Niemand beantwoorde de vragen foutloos, en maar één persoon (in Zweden) had 11 van de 12 vragen goed. Een verbijsterende 15 procent scoorde nul punten. Alleen de laatste vraag, over klimaatverandering, werd door 86 procent van de mensen goed beantwoord. Nu denk je misschien, zo vraagt Rosling zich af, dat hogeropgeleide mensen beter scoren. Of mensen die meer belangstelling voor deze onderwerpen hebben dan anderen. Dat blijkt volgens Rosling niet het geval te zijn. De beroerdste resultaten op een aantal vragen werden gescoord door een groep Nobelprijswinnaars en medische wetenschappers. Het is volgens Rosling geen kwestie van intelligentie, maar het gevolg van een systematisch verkeerde kijk over de wereld. Elke groep mensen aan wie hij zijn vragen voorgelegde, ook aan tal van politici, beleidsmakers en wetenschappers, denkt dat de wereld angstaanjagender, gewelddadiger en hopelozender is -kortom dramatischer- dan ze werkelijk is.

Upgrade-probleem

Op basis van de dramatische uitkomsten op zijn vragenlijst besloot Rosling uit te gaan zoeken waarom de onwetendheid over de wereld zo wijdverbreid en hardnekkig is. De vragen die Rosling zich stelde was: hoe kunnen beleidsmakers en politici mondiale problemen oplossen als ze telkens van de verkeerde feiten uitgaan? Hoe kunnen zakenlieden verstandige besluiten nemen over hun organisatie wanneer ze niet weten waar de meeste mensen met middeninkomens wonen? En hoe kan iemand die gewoon zijn leven leidt, weten over welke kwesties hij zich zorgen moet maken? Op een avond toen hij nog laat op de universiteit aan het werk was had hij een eerste eureka-moment. Het probleem kon niet simpelweg zijn dat mensen geen kennis bezaten, want dat zou willekeurig onjuiste antwoorden opleveren. Dat er zo slecht werd gescoord kon volgens Rosling alleen komen door actief opgedane onjuiste 'kennis'. Waar het om ging, zo kwam hij achter, was dat iedereen wel 'kennis' had, maar dat deze 'kennis' achterhaald was. Vaak verscheidene decennia oud. Het wereldbeeld van mensen stamde uit de tijd dat zij net van school waren gekomen. Geleidelijk begon hij evenwel te beseffen dat er evenwel meer aan de hand was. De onwetendheid die hij tegen bleef komen was niet alleen maar een upgrade-probleem.

Overdramatisch wereldbeeld

Waarom was het systematisch verkeerde wereldbeeld zo hardnekkig? Tijdens een lezing tijdens het World Economic Forum in 2015 kreeg hij opnieuw een eureka-moment. Duizend van de machtigste en invloedrijkste leiders uit de politiek en de zakenwereld, ondernemers, wetenschappers, activisten en journalisten waren in Davos aanwezig. Het publiek wilde hij drie feitenvragen voorleggen Over armoede, bevolkingsgroei en vaccinatiegraad. De aanwezigen wisten over armoede inderdaad meer dan het grote publiek. Een verbazende 61 procent gaf het goede antwoord. Op de twee andere vragen, over de bevolkingsaanwas en de beschikbaarheid van eerstelijns basisgezondheidszorg, scoorden de aanwezigen evenwel nog steeds heel erg slecht. Het waren mensen die konden beschikken over de meest recente data. Hun onwetendheid viel volgens Rosling onmogelijk toe te schrijven aan een verouderd wereldbeeld. Toch hadden zelfs zij niet alle basisfeiten op een rij. Uiteindelijk concludeerde hij dat het overdramatische wereldbeeld dat de meesten hadden alleen kon worden veroorzaakt door de manier waarop onze hersenen werken.

Instincten

Het menselijk brein is het product van miljoenen jaren evolutie. Ons brein is geneigd snel conclusies te trekken, zonder veel na te denken, en daardoor wisten we vroeger plotselinge gevaren te ontwijken. We zijn geïnteresseerd in roddels en dramatische verhalen, zegt Rosling, want dat was vroeger de enige bron van

nieuws en nuttige informatie. Hetzelfde geldt voor vet en suiker. Maar de wereld waarin we inmiddels leven is een heel andere wereld. Net zoals we nu niet veel vet en suiker nodig hebben voor tijden van schaarste, zo hebben we ook geen dramatische verhalen meer nodig. Onze voorliefde voor drama, samen met ons snel denkende brein, zorgt nu voor misvattingen en een overdramatisch wereldbeeld. Daarom moeten we volgens Rosling leren ons drama-inname in de hand zien te houden. Om dat te kunnen reikt Rosling in zijn boek een serie denkgereedschappen aan om onze instincten te herkennen die tot een dramatisch wereldbeeld leiden. Volgens Rosling zijn er tien instincten, door hem megamisvattingen genoemd, die je een verkeerd wereldbeeld kunnen geven. Zoals onze neiging om de wereld in twee kampen te verdelen (het kloofinstinct), onze neiging om eerder het slechte te zien dan het goede (het negativiteitsinstinct) of de neiging de dingen uit verhouding te zien of hun omvang verkeerd in te schatten (het grootte-instinct). Door de tien instincten te herkennen is het volgens Rosling mogelijk denkfouten voorkomen en een op feiten gebaseerd wereldbeeld te ontwikkelen.

Het beest vangen

Een van de vele mooie voorbeelden die Rosling in zijn met grafieken en diagrammen geardeerde boek geeft gaat over de zogenaamde tweedeling in de samenleving. En dat de tweedeling steeds groter wordt. Zoals de tweedeling tussen arm en rijk, tussen hogeropgeleiden en laagopgeleiden, en tussen ontwikkelde en onderontwikkelde landen. Het hele idee over de toenemende kloof volgens Rosling voort uit de onweerstaanbare neiging om alles en nog wat in te delen in twee afzonderlijke en vaak tegengestelde groepen, met daartussen een imaginaire kloof - een diepe afgrond van onrechtvaardigheid. Volgens Rosling vertekent deze megamisvatting in het hoofd van mensen, de neiging tot binair denken, alle wereldwijde verhoudingen. Zijn 'oplossing' was de wereld niet langer op te delen in twee groepen, maar in vier inkomensgroepen. Vervolgens verdeelde hij de wereldbevolking over de vier inkomensniveau's. En wat bleek? Opeens blijken de meeste mensen in de wereld op de twee middenniveau's te leven en wordt aan de meeste van hun basisbehoeften voldaan. En blijken de meeste mensen (75%) niet in lage-inkomenslanden te wonen, wat de meeste mensen denken, maar in midden-inkomenslanden. Slechts 9% van de wereldbevolking woont vandaag de dag nog in lage-inkomenslanden. Tweehonderd jaar geleden bevond 85% van de wereldbevolking zich nog op Level 1, in extreme armoede.

Possibilist

Mensen noemden Rosling vaak een optimist, omdat hij de enorme vooruitgang liet zien die in de wereld is gemaakt. Daar werd hij dan erg boos over. 'Ik ben geen optimist, zei hij dan, 'omdat het klinkt alsof ik naïef ben'. Rosling noemde zich een 'possibilist'. Een possibilist is iemand die niet zonder reden hoop heeft en niet zonder reden bang is. Iemand die voortdurend weerstand biedt aan het overdramatische wereldbeeld. En op basis van feitenkennis concludeert of iets mogelijk is. 'Als possibilist zie ik de vooruitgang die is gemaakt en zie ik ook dat er nog meer vooruitgang mogelijk is'. 'Dan ben je niet optimistisch', zei hij. 'Dan heb je een helder en redelijk idee over de aard van de dingen. Dan heb je een wereldbeeld dat constructief en bruikbaar is'. Als arts en onderzoeker bezocht Rosling in de loop der jaren tal van landen. Het boek staat vol anekdotes en aangrijpende verhalen over hoe ook hij soms in de greep van zijn instincten kwam en inschattingfouten maakte. 'Feitenkennis' is een overrompelend boek. Stap voor stap leert het je anders naar de wereld te kijken. Na lezing zal je op tal van vragen beter scoren dan toen je aan het boek begon.

Hans Rosling, 'Feitenkennis. 10 redenen waarom we een verkeerd beeld van de wereld hebben en waarom het beter gaat dan je denkt', Spectrum, 343 pagina's, 2018, € 22,50